Aspecten van het vitalisme in de Nederlandse literatuur

Oorspronkelijk duidde de term vitalisme een geheel aan van “biologische theorieën die erop gericht waren de levensprocessen nauwgezet te onderscheiden van de andere fysische of chemische verschijnselen” (1). Er zou een zelfstandig levensbeginsel bestaan dat alle functies en processen eigen aan het leven beheerst; deze zouden niet verklaarbaar zijn door de andere fysisch-chemische mechanismen. Die theorieën gaan terug tot de 18e eeuw en doorgaans wordt in dat verband de School van Montpellier genoemd met Paul-Joseph Barthez en Théophile de Bordeu. Barthez geeft in 1778 de volgende definitie: “Ik noem levensbeginsel van de mens de oorzaak die alle levensverschijnselen in het menselijk lichaam teweegbrengt”. Dit levensbeginsel is onderscheiden zowel van de denkende ziel als van de stof; het is eigen aan de levende wezens. Die definitie blijft vaag, maar houdt alleszins de gedachte in aan energie, aan een ontwikkeling waar men niet volledig meester over is. Die biologen wilden eigenlijk reageren tegen de mechanistische theorieën die tot doel hadden het menselijk leven uit te leggen aan de hand van fysische of chemische wetten. Dergelijke theorieën kwamen opnieuw tevoorschijn aan het einde van de 19e eeuw, ditmaal als reactie tegen het positivisme. Zo doet Hans Driesch (1867- 1941) in *Der Vitalismus als Geschichte und als Lehre* (1905) een beroep op het levensbeginsel om de ontwikkeling van levende wezens te verklaren. Ook voor hem vertoont het levende een oorspronkelijk en onherleidbaar aspect.

Dit biologisch vitalisme vindt zijn tegenhanger op metafysisch vlak bij Friedrich Nietzsche (1844-1900) en Henri Bergson (1859- 1941). Zij legden opnieuw de nadruk op de instinktieve en intuïtieve krachten die door het sciëntisme en het positivisme van de tweede helft van de 19e eeuw waren veronachtzaamd. H. Bergson ziet het leven als een eindeloze stroom, een “levensdrang” die zich aktualiseert in een onophoudelijk scheppen; het wezen van deze kracht is ontoegankelijk voor de analytische rede en kan enkel gevat worden door middel van de intuïtie, van de existentiële ervaring. Het vitalisme van Fr. Nietzsche is van meer biologische aard. Voor hem is het leven “eine bestimmte Grösse von Kraft”, een zekere hoeveelheid energie, een onbewuste kracht, waarvan de oneindig scheppende vruchtbaarheid maar ook de vernietigende vraatzucht zich zonder ophouden in de natuur openbaren.

Die verheerlijking van het instinkt en de intuïtie gaat gepaard met de veroordeling van het verstand, dat de vrije ontplooiing van de eerste twee afremt. De vitalist sluit zich nooit op in een abstrakte waarheid. Aangezien het leven het enige Absolute is dat hij aanvaardt, relativeert hij elk voortbrengsel van de rede.

Men moet er zich dan ook niet over verwonderen dat de vitalist, in het voetspoor van natuur verkiest boven een beschaving die keurig geordend is rond systemen, ongeacht of die van sociale, politieke, filosofische, religieuze, ethische of esthetische aard zijn. Geen enkele abstraktie vindt, als voortbrengsel van rationeel denken, genade in de ogen van de vitalist, voor wie de persoonlijke en konkrete ervaring de hoeksteen vormt van iedere waarheid.

Voor het Nederlandse taalgebied vond de hier besproken filosofische denkwijze zijn literaire uitdrukking tussen de twee wereldoorlogen, een tijdperk van ekonomische en politieke onzekerheid, waarin de literatuur derhalve meer gericht is op de werkelijkheid . Het tijdschrift Forum (1932-1936), ontstaan op initiatief van Menno ter Braak (1902-1940) en Eddy du Perron (1899-1940) verdedigt een personalistische ideologie waarin men heel wat

Nietzscheaanse elementen terugvindt: het anti-intellektualisme, de kritiek van de Europese, burgerlijke en christelijke kultuur en van de demokratische gelijkheidsleer, het intellektueel amateurisme en het elite-denken. Ter Braak drukt deze denkbeelden uit in zijn essays, waarin de paradox zegeviert zoals in het werk van Nietzsche en Multatuli. Du Perron, die kreatiever aangelegd is, dankt zijn faam aan de beroemde roman Het land van herkomst (1935). Deze twee persoonlijkheden, die qua sociale afkomst, opvoeding, opleiding en levenswijze sterk van elkaar verschillen ontmoeten elkaar echter rond en personalistich en vitalistisch ideaal, dat men vaak in verband heeft gebracht met de leus “de vent boven de vorm”. Het begrip “vent”, ontleend aan het volkse taalgebruik, is moeilijk vertaalbaar en drukt tegelijkertijd persoonlijkheid, moed en karakterkracht, kortom vitaliteit uit. Voor hen is het literaire werk dus meer een zaak van levenskracht dan van vorm; de eerste en de hoogste maatstaf voor schoonheid is de persoonlijkheid van de schrijver, zoals die in zijn literaire werk tot uiting komt.

De dichter Hendrik Marsman (1899-1940) is het evenwel die, in zijn kritisch proza, het begrip “vitalisme” in het Nederlands taalgebied heeft binnengehaald. In zijn artikelen en lezingen verdedigt hij de vitalistische esthetiek. Voor hem is de kunst onafscheidelijk verbonden aan het leven, waarvan zij de zuiverste uitdrukking is. De waarde van een werk wordt derhalve niet bepaald door zogenaamd objektieve esthetische eigenschappen, maar door de levenskracht die eruit vrijkomt. De kunst is dus de uitdrukking van de vitaliteit van haar schepper, “de levende herschepping van het leven” (2), de dichtkunst is “een levend organisme” (3). Al schrijvende wordt de vitalistische schrijver zich ervan bewust dat schrijven zijn manier van leven is. Het belangrijkste voor hem is niet het werk op zichzelf, het eindprodukt, maar wel het schrijven, de scheppingsdaad. “De scheppingsdaad die het ongevormde leven, de materie gestalte en vorm geeft, is de levensfunktie bij uitstek en voor de dichter de essentiële.” (4) “In de scheppingsdaad leeft de kunstenaar met alle organen: hart en hersens, bloed en geslacht. ” (5) “Daarom is de dichter voor alles de intensen overvloedig-levende.” (6)

Wat de lezer betreft, op hem wordt een beroep gedaan om het esthetische aspekt van de tekst te overschrijden en aldus, achter de woorden, de “muziek” gewaar te worden, dat wil zeggen de onuitsprekelijke, onzegbare overvloed van leven die de dichter bezielt en, daarachter, het leven zelf. De vitalistische dichter bedrijft geen taalalchemie, het woord is erop gericht zin te geven; hij maakt gebruik van de alledaage taal, dekonceptualiseert ze echter om aldus de “muziek” ervan, de volmaakte uitdrukking van het onverklaarbare leven, tevoorschijn te laten komen. Elk formalisme wordt geweerd, een oorspronkelijke, beleefde “inhoud” schept zijn eigen geijkte vorm. Brengt Marsman het vitalisme binnen in de Nederlandse literatuur, hij is het ook die er in 1933 in een geschrift met de ondubbelzinnige titel *De dood van het vitalisme* het einde van afkondigt. Hij geeft daarin uiting aan zijn diepe teleurstelling dat hij niet door de jeugd gevolgd werd in zijn droom een gemeenschap te doen ontstaan die meegesleept wordt door haar daadkracht en door haar behoefte om te vernieuwen en te scheppen. In die droom zit een zweem van fascisme. Marsman heeft het gevoel dat hij gestuit is op een voorzichtige, onverschillige, lusteloze gemeenschap, volkomen gespeend van bezieling. Vandaar zijn besluit: “Het vitalisme, als theorie van de vitaliteit, als ideaal van een krachtige jeugd, ontstaan in mij, omdat in de werkelijkheid die vitaliteit er niet was, ja dát vitalisme is dood”. (7) “Le vitalisme c’était moi”.

Men kan niet nalaten aan het unanimisme van Jules Romains te denken, voor wie alle leden van een gemeenschap slechts één en dezelfde “ziel” uitmaken. De gemeenschap vertegenwoordigt dus meer dan de som van de enkelingen die er deel van uitmaken.

Gelijkaardige denkbeelden treft men aan in de Nederlandse literatuur van de jaren twintig, met name in de stroming die men het humanitaire expressionisme noemt, met de jonge P. van Ostaijen, Wies Moens en anderen. Het is het tijdperk vlak na de oorlog, waarin alle dromen van wereldomvattende broederschap en liefde toegelaten zijn. Bij Marsman is dit unanimisme verbonden aan zijn beleving van de wereldwijde eenheid van alle levende wezens.

Maar laten wij terugkomen op de dichter Marsman. Hij had een zwak gestel (aan een longontsteking op negentienjarige leeftijd had hij een chronische bronchitis overgehouden), die lichamelijke tekortkoming leek hij te willen goedmaken door een “gevaarlijk”, hartstochtelijk en avontuurlijk leven. Afkomstig uit een christelijke familie, liet hij het geloof varen, wat niet wegneemt dat hij met weemoed terugblikte op het tegelijkertijd grootse en geruststellende tijdperk waarin het christendom zijn hoogtepunt had bereikt; Marsman droomt van de tijd van de kruistochten en de kathedralen; zijn voortdurende speurtocht naar het “bezield verband” tussen de dingen en de wezens en zijn metafysische bekommering getuigen van zijn verlangen om een surrogaat te vinden voor Christus. De christelijke God ruimt de plaats voor de heidense Dionysos, de enige die in staat is de mens te redden uit de angst en de schuld waarin het christendom hem gestort heeft. Marsman, die in feite romantisch van aard is, droomt van de oorspronkelijke zuiverheid, van het verloren paradijs (zie de gedichten *Paradijs* en *Virgo*), waarin de begrippen goed en kwaad niet bestonden. Om zich van zijn schuldgevoel te bevrijden, is hij erop uit de grenzen van zijn Ik te overschrijden in een mystieke eenheid met de natuur. Zijn Ik ontbindt zich in een extatische beleving van de wereld; hij wordt voortgedreven door een verlangen zich te verliezen in het Andere, in zijn geval de natuur die hem voorkomt als een vredige haven. Deze eenheid met de natuur is van zuiver biologische aard; zij wordt bereikt langs het lichaam, langs het zinnelijke, in een soort dionysische roes. Verlost van iedere belemmering, geeft de mens zich over aan blinde, dierlijke en primitieve krachten. Daar waar God dood is (zie Nietzsche), wil de de mens zelf scheppen, demiurg worden. Marsman zal enkele typisch Nietzscheaanse verzen publiceren – Marsman onderging zeer sterk de invloed van Nietzsche van wie hij trouwens in 1939 *Also sprach Zarathustra* vertaalde en aan wie hij een studie wijdde waarin de amor fati, het gevoel een heldhaftig en tragisch leven te leiden, doorklinkt.

Wij vinden bij deze dichter duidelijk alle typisch vitalistische thema’s terug: de verwerping van ieder dogmatisme en van elk a priori, het geloof in het elementair leven, de bevestiging van het scheppende Ik, de tot het uiterste gedreven vitaliteit, de dionysische en erotische faktor, de verheerlijking van het lichaam, het ideaal van de buitengewone persoonlijkheid, de opening naar het irrationele, naar het geheim van leven en dood. Bij Marsman wordt dit vitalisme, zoals overigens ook bij Unamuno, afgewisseld met zijn tegenhanger: het mortalisme. Men kan zich de vraag stellen of het vitalisme van Marsman niet enkel een poging is om zijn angst voor de dood te bezweren (zie de gedichten Doodsstrijd en Lex barbarorum). Hij lijkt voortdurend ten prooi te zijn aan een strijd tussen de twee uitersten van een intens leven: Eros en Thanatos. Geobsedeerd door de dood en, blijkbaar, begiftigd met een visionaire gave, parafraseert hij acht jaar voor de feiten zijn eigen dood op een door de Duitsers getorpedeerd schip. Merken wij trouwens op dat de drie grote Nederlandse vitalistische schrijvers aan het begin van de Tweede Wereldoorlog een gewelddadige dood sterven: Ter Braak pleegt zelfmoord op 14 mei 1940, Du Perron bezwijkt dezelfde dag aan angina pectoris en Marsman komt in de nacht van 20 op 21 juni om in het Kanaal. Merkwaardig toeval… In de wereld van Marsman brengt het verlangen naar leven samen met de angst voor de dood mee dat hij gedreven wordt door een onstuitbare wil tot blind handelen; aan de andere kant doet het doodsinstinkt alsook de levensangst een wens naar vernietiging en naar versmelting met het niets ontstaan. In zijn essay over de dichtkunst van Marsman toont

René Verbeeck de ontwikkeling van de dichter aan van een biologisch vitalisme naar een meer filosofisch vitalisme, een ontwikkeling die overigens langs de krisis van het mortalisme verloopt. Zeker vanaf 1930 ruimt Marsman een steeds grotere plaats in voor het geestelijke. In tegenstelling tot Ter Braak, wiens vitalisme "geïntellektualiseerd" is, beleeft Marsman het zijne als dichter. Zijn vitalisme is sterk romantisch getint; het verlangen en de droom zijn regelmatig terugkerende thema's in zijn werk. Dit hoeft ons echter nauwelijks te verwonderen, gezien de banden die bestaan tussen de romantische traditie en de vitalistische opvattingen. Ook al was Marsman verreweg de belangrijkste Nederlandse vitalistische dichter, hij was zeker niet de enige. Herman van den Bergh (1897-1966), Jacob van Hattum (1900-1981), Gerard den Brabander (1900-1968), Ed Hoornik (1910-1978) en bovenal Jan Greshoff (1888-1971) verdienen eveneens vermelding. Hoe kan hun dichtkunst in zijn geheel en bondig worden gekenschetst ? De weerkerende thema's zijn bekend: individualisme, zelfs egocentrisme, machtsgevoel (zie Nietzsche), zelfbewustzijn, kosmisch gevoel, beweging, strijd, scheppingskracht, eeuwige jeugd, het worden, het avontuur ("gefährlich leben"), de reis, de levensdrang… – Op deze plaats valt op te merken dat het werk van Bertus Aafjes (geboren in 1914) rond dezelfde thema's draait. Zie bijvoorbeeld zijn *Een voetreis naar Rome* (1946) waarin de motieven van de reis, van het avontuur, van het dolen, van de vrijheid, van het liefdesverlangen, het kosmische gevoel, de eenheid met de ruimte en de natuur, de verheerlijking van het lichaam voorkomen. Wij bevinden ons hier dicht bij enerzijds de dichtkunst van Marsman, anderzijds het proza van een Van Schendel. – Wat de vorm betreft, die is vrij klassiek en apollinisch. Eén van de meest geliefde vormen is de "parlando-dichtkunst", gekenmerkt door het gebruik van de dagelijkse preektaal. D ze vorm werd gehanteerd door Du Perron, Greshoff, Hoornik en Martinu Nijhoff (1894-1953). Zoal bij het aforisme, een genre waarin Greshoff uitblinkt (zie Nachtschade), vloeit het poëtische voort uit een botsing van op onverwachte wijze samengebrachte woorden, waardoor schokkende beelden ontstaan. De meest voorkomende zijn van kosmische aard: de tegenstelling dag-nacht, zon-maan, de terrein en het firmament, de ruimte, de wind, de lucht, de wolken, de hemel, het bos, het licht, het water en bovenal het vuur, zinnebeeld van de intensiteit van het leven (zie Il fuoco van d'Annunzio). Bij wijze van voorbeeld halen wij hier één van de beroemdste gedichten van Marsman aan:

'Paradise regained'

De zon en de zee springen bliksemend open:
waaiers van vuur en zij;
langs blauwe bergen van den morgen
scheert de wind als een antilope
voorbij.

zwervende tussen fonteinen van licht
en langs de stralende pleinen van 't water,
voer ik een blonde vrouw aan mijn zij,
die zorgeloos zingt langs het eeuwige water

een held're, verruk'lijk-meeslepende wijs:

'het schip van den wind ligt gereed voor de reis,
de zon en de maan zijn sneeuwwitte rozen,
de morgen en nacht twee blauwe matrozen –
wij gaan terug naar 't Paradijs'.

Buiten essays en dichtkunst hebben de vitalisten in ruime mate ook de romanvorm beoefend. Hun voorkeur gaat uit naar de psychologische roman en naar de historische roman. Op zoek naar de waarheid, ontleedt de vitalist graag de drijfveren van het menselijk gedrag; ondersteund door de bijdrage van de psychologie en van de psychoanalyse, legt hij de komplexiteit van de menselijke persoon bloot, waarin goed en kwaad, liefde en haat vaak verstrengeld zijn.

Simon Vestdijk (1898-1971) illustreert het best de Nietzscheaanse esthetiek, inzoverre hij in zijn romans, op de manier van de pre-sokraten, het apollinische met het dionysische in overeenstemming brengt. Aan de ene kant bieden zijn romans een strikte opbouw, waarbij niets aan het toeval wordt overgelaten, zelfs in die mate dat Vestdijk in de ogen van velen doorgaat voor een cerebraal kunstenaar, inzoverre alles bij hem overdacht is en de kleinste bijzonderheid in het verder verloop overgenomen en uitgebreid wordt; de romanfiguren worden met zorg geïndividualiseerd, zowel vanuit lichamelijk als vanuit psychologisch oogpunt. Maar aan de andere kant komen in dat volmaakt samenhangend verhaal de meest tegengestelde hartstochten voor, zoals liefde en haat, duivelsverering en het verlangen naar een engelachtig bestaan of machtswil en ascese. Kortom, Vestdijk maakt in zijn romans de scheppende levenskracht aanschouwelijk, waarbij hij geen van twee polen veronachtzaamt die elkaar aanvullen en zo het geheel vormen dat het leven is, tegelijkertijd één en veelzijdig. Vestdijk had geneeskunde gestudeerd, maar praktizeerde slechts enkele jaren, aangezien het schrijven zijn bestaansreden was. Hij leefde van zijn pen, een levendige pen, die hem toeliet “sneller te schrijven dan God kan lezen”; hij beoefende alle literaire genres, behalve toneel.

De historische roman “op vitalistische wijze” komt tevoorschijn in de vorm van een “vie romancée”. De geschiedenis wordt er opgevat niet als een opeenvolging van feiten maar van menselijke handelingen. De belangstelling van de vitalist richt zich niet zozeer op het verleden als dusdanig, op de geschiedenis als wetenschap, maar eerder op de mensen die hebben bijgedragen tot het maken van de geschiedenis. Het gaat er in een historische roman dus om het verleden te doen herleven door het leven te beschrijven van de mensen die het gemaakt hebben, waarbij hun verborgen beweegredenen aan het licht worden gebracht. De historische romans van Vestdijk spelen zich af in de meest uiteenlopende tijdperken, gaande van het oude Griekenland over het 16e-eeuwse Spanje tot het 19e-eeuwse Ierland.

Een ander lid van Forum, de Vlaming Maurice Roelants (1895-1966), specialiseerde zich in de psychologische roman en was er vooral op bedacht het menselijk gedrag te ontleden en de ingewikkelde menselijke verhoudingen te ontwarren. Roelants is katholiek, maar “psychologiseert”, net als Vestdijk in zijn essay *De toekomst der religie* (1947), de godsdienst, met gevolg dat deze meer een afspiegeling van de mens wordt dan de aanwezigheid van het goddelijke in het menselijke. Bijzondere waardering hadden de leden van Forum voor de Nederlandse romanschrijver Arthur van Schendel (1874-1946), die zijn beste romans schreef in de jaren dertig en die zij beschouwden als hun leermeester. Het volstaat het kritische werk Van Ter Braak, van Marsman, van Du Perron of van Vestdijk te doorlopen om zich hier rekenschap van te geven. Toch is Van Schendel, op het eerste gezicht, veel poëtischer dan de romanschrijvers die wij noemden en is zijn verbeelding veel rijker. Ook hij schreef romans die zich afspelen in het verleden, of dat nu het het middeleeuwse Italië is, het 18e-eeuwse Frankrijk of het Nederland van het einde van de 19e of het begin van de 20e eeuw. Het komt er voor van Schendel weliswaar op aan die tijdperken te doen herleven en de lezer de stemming van toen te doen aanvoelen, doch vooral het atemporele van het idealistisch vitalisme aanschouwelijk te maken. Niets Nietzscheaans dus bij deze schrijver, behalve dan de ontkenning van de finaliteit, het anti-intellektualisme, hel individualisme en de

cultus van de belangeloosheid. Zijn helden worden door een geheimzinnige kracht ertoe gedreven om de humanistische waarden waar te maken, maar dan wel op hun manier, rekening houdende met de konkrete toestand waarin ze zich bevind en zonder zich te bekommeren om de sociale normen, wat hen in de burgerlijke maatschappij marginaliseert. Niets kan hun ervan afbrengen hun roeping te volgen, zelfs ten koste van hun existentiële Ik.

Wij zouden hen in zekere zin kunnen beschouwen als lekenheiligen, uitsluitend bedacht op het Absolute, dat zij enkel kunnen bereiken door de dood. Terwijl bij de nihilisten leven en dood paradoxaal verenigd zijn, is de dood bij van Schendel opgenomen in het Leven, dat de dood overstijgt. Het gaat in feite om een christendom, waarin de persoonlijke, transcendente God de plaats heeft geruimd voor het bovenpersoonlijke en immanente Leven. Van Schendel vertaalt het vooral in de poëzie van A. Verwey (1865-1937) en P.N. Van Eyck (1887-1954) aanwezige vitalistische neo-idealisme in romanvorm.

Vanzelfsprekend kunnen wij in het bestek van dit artikel niet stilstaan bij alle schrijvers waarvan het werk op het een of andere ogenblik vitalistische eigenschappen vertoont. Om te besluiten zouden wij nochtans graag het volgens ons duidelijke onderscheid onderstrepen dat bestaat tussen de Nederlandse en de Vlaamse vitalistische romanschrijvers. Op enkele zeldzame uitzonderingen na (M. Roelants en Marnix Gijsen) lijkt het Vlaamse vitalisme ons meer Breugheliaans en minder intellektueel uitgewerkt dan het Nederlandse. Denk bijvoorbeeld aan de standaardroman van het Vlaamse vitalisme: Houtekiet (1939) van Gerard Walschap (1898-1989), waarin een figuur wordt opgeroepen die god noch gebod kent en zich alleen laat leiden door zijn instinkten. Deze figuur is zuiver dierlijkheid, behalve helemaal op het einde van de roman, wanneer een vrouw, lphigénie, erin slaagt hem tot het inzicht te brengen dat er ook nog een geestelijk, metafysisch vlak bestaat. De verheerlijking van het Leven in zijn meest fysieke vorm, de verheerlijking van lichaam en seks is een veel voorkomend thema in de Vlaamse literatuur uit dat tijdperk (zie Pallieter (1916) van F. Timmermans, Maria Speermalie (1940) van H. Teirlinck). De nauwe band met de natuur is een ander opvallend kenmerk van de literatuur van het Vlaamse volk, waarvan de ekonomie tot de Tweede Wereldoorlog hoofdzakelijk op de landbouw steunde. Denken we aan Stijn Streuvels (1871-1969), die in zijn romans, met name in zijn meesterwerk *De Vlasschaard*, met onmiskenbaar dichterlijke aanleg de vaak konfliktuele verhouding tussen mens en natuur opriep; parallel daarmee speelde op de achtergrond de tegenstelling natuur-kultuur, bios-logos, in het bijzonder in zijn roman *De teleurgang van de Waterhoek* (1927), waarin de burgerlijke, franstalige intellektueel die voornemens is de Vlaamse boer of de Vlaamse werkman een lesje te geven nauwelijks gespaard wordt. Dergelijke problemen worden door de romanfiguren instinktief beleefd, zonder dat de minste poging tot rationalisering gedaan wordt. Dit is er wellicht de oorzaak van dat deze Vlaamse romans grootse verbeeldingswerken zijn, kleurrijke en levendige verhalen waarin de mens zich met zijn instinktieve krachten meet met de natuur, met de samenleving en met God. G. Walschap, P. Van Aken (1920- 1984) en Stijn Streuvels bijvoorbeeld zijn geboren vertellers die, op de indrukwekkende wijze van een Permeke, het konflikt uitbeelden tussen de instinktieve kracht van de mens en het noodlot. Dit lijkt trouwens een belangrijke bron van inspiratie te zijn voor de hele Vlaamse literatuur die vandaag nog aanhangers kent, en zeker niet de minst verdienstelijken. Denk aan Hugo Claus, aan Louis-Paul Boon, aan Jef Geeraerts, drie schrijvers die ongelovig werden en bij wie het lichaam een bijna heilige dimensie aanneemt. In de hedendaagse literatuur choqueren erotische passages niemand meer. Maar, zoals Walschap in *Adelaïde* in 1929, onbevreesd en schaamteloos de strijd beschrijven van een vrouw tegen haar eigen zinnelijkheid, betekende een echte uitdaging in de toenmalige katholieke maatschappij. Om het lichaam van de zedelijke taboes te verlossen, brak

Walschap, en na hem Gijsen, met het katholicisme, dat zij ervan beschuldigden de betrekkingen van de mens met de natuur te hebben vervalst. Hieruit mogen wij niet afleiden dat het katholicisme onverzoenbaar is met het vitalisme. Gaston Duribreux (geboren in 1903) en André Demedts (geboren in 1906) in Vlaanderen en Gerard Bruning (1898-1926) in Nederland volgen de lijn van Unamuno en vereenzelvigen het leven met een onophoudelijke zoektocht naar God doorheen de veelheid van existentiële ervaringen.

Laten wij besluiten. Het vitalisme is een ode aan het Leven, die geheimzinnige en alomtegenwoordige kracht, die zich slechts door middel van het instinkt, de ervaring, en de intuïtie laat benaderen. Zij haalt het op alles wat haar scheppingsproces tegenwerkt en stoort zich niet aan de wetten van maatschappij, moraal (zie *L'immoraliste* van Gide, in 1935 door Marsman vertaald) of godsdienst. Er bestaat een biologisch vitalisme dat gericht is op de meest volledig mogelijke lichamelijke ervaring van de levenskracht in de mens, die hem er zelfs toe drijft de grenzen van zijn eigen lichaam te overschrijden in een dionysische poging een te worden met de kosmos. Er bestaat ook een geestelijk vitalisme, dat erop uit is langs de verbeelding, de intuïtie of de heroïsche daad het Grote Levensgeheim te benaderen; te dien einde moet de geest zich losmaken van de tegenwerkende krachten die werkzaam zijn in de maatschappij en de kultuur die deze verbreidt. Ziedaar de twee uitersten die, als wij verder reduktionistisch te werk gaan, vertegenwoordigd zijn in de Vlaamse roman *Houtekiet* (verheerlijking van het lichaam en het instinkt) en de essays van de Forumianen (*kritiek van de samenleving en van de intellektualistische kultuur*). Tussen die twee hebben alle tussenstadia hun eigen literaire vorm: de dichtkunst van Marsman (ontwikkeling van het biologische naar het filosofische over het mortalisme), de romans van van Schendel uit de jaren dertig (intuïtieve en suggestieve benadering van het geheim van leven en dood) en het werk van Walschap en Gijsen waarin het biologische gepaard gaat met de kritiek van het katholicisme.

Noten

(1) Encyclopaedia Universais.
(2) MARSMAN, HENDRIK, De sprong in het duister, in Verzameld Werk, Querido, Amsterdam, 1972, p. 589.
(3) Id., De verhouding tussen leven en kunst, ibid., p. 597.
(4) Ibid., p. 596.
(5) Ibid., p. 597.
(6) Ibid., p. 598.

Bibliografie

GOEDEGEBUURE, JAAP, *Op zoek naar een bezield verband, twee delen*, Van Oorschot, Amsterdam, 1981.
HENRARD, ROGER, *Menno ter Braak in het licht van Friedrich Nietzsche*, Heideland, Hasselt, 1963.
VANDERLINDEN, SONJA, *De dansende burger. A. van Schendels sociale visie*, Nauwelaerts, Louvain, 1980.
VERBEECK, RENÉ, *De dichter H. Marsman*, Heideland, Hasselt, 1960.
WESTERLINCK, ALBERT, *Mens en grens*, Orion, Brugge, 1972 – Het Vitalisme als Cultuurprobleem, pp. 83-191.
ZUIDGEEST, JAN, *Over de poëzie van H. Marsman*, Arbeiderspers (Synthese), Amsterdam, 1984.

Vanderlinden, Sonja, *Aspekten van het vitalisme in de Nederlandse literatuur*. Teksten, kommentaren en studies, jg. 12, 61, vierde trimester 1990, pp. 3-10.